

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ ДО РОЗРОБКИ ППЗ

Проаналізовано головні підходи науковців до проблеми формування готовності майбутнього викладача та зроблено спробу виявити пріоритетні напрямки її формування.

Ключові слова: *готовність, компоненти готовності.*

Сьогодні по-новому осмислюються психолого-педагогічні засади навчання як процесу взаємодії та спілкування його суб'єктів. Дана тенденція виразно позначилась на розвитку дидактичної системи вищої школи, яка поступово набирає ролі рішучого фактора суспільного прогресу. Вища школа і наука в Україні сьогодні не можуть розвиватися поза глобальними процесами і потребами світового ринку праці.

Для реалізації цієї задачі вже в стінах педагогічного ВНЗ у студента має бути сформована готовність до професійної діяльності, які є результативним показником відповідного етапу процесу педагогічної підготовки.

У психологічній літературі серед різних підходів до визначення поняття "готовності" можна виділити два підходи: розуміння готовності як певного психологічного стану та розуміють готовність, як певну якість чи систему якостей людини.

Представником першого підходу є П.П. Горностай, який розглядає психологічну готовність особистості, як цілеспрямоване вираження особистості, що включає систему професійних знань, навиків, вмінь, потреб, мотивів, психологічних якостей, що дозволяють успішно включатися в професійну діяльність і здійснювати її оптимальним для даної діяльності і даної особистості чином. М.І. Дяченко, Л.А. Кандилович визначають готовність, як "настрой" особистості, настанову на певну дію. Готовність, на думку авторів, це пристосування можливостей особистості для успішних дій в даний момент, внутрішня налаштованість на певну поведінку при виконанні учбових і трудових задач, установка на активні і доцільні дії [4]. Таку готовність вчені називають тимчасовою. Тривала готовність розглядається ними, як система професійно важливих якостей особистості: її досвід, знання, вміння, що необхідні для успішної роботи [4].

Представники другого підходу, зокрема С.Л. Рубинштейн, розглядає готовність, як якості особистості, що зумовлює його суспільно значиму поведінку і поряд з системою мотивів та задач включає здатність людини виконати ту чи іншу корисну діяльність [10].

Проблема формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, акумулює проблеми психологічної науки, пов'язані із особливостями особистості, рисами її характеристики, потенційними можливостями, які обумовлюють успішність професійної підготовки. Психологія формування готовності до професійної діяльності вивчалася українськими дослідниками, серед яких: Г.О. Балл, Г.С. Костюк, Є.О. Мілерян, В.О. Моляко, П.С. Перепелиця, М.Л. Смульсон та ін. Готовність розглядається науковцями в безпосередньому зв'язку з формуванням, розвитком і вдосконаленням психічних процесів, станів, якостей особистості, необхідних для успішної діяльності. Можна також зазначити, що готовність, як передумова будь-якої діяльності, є водночас і її результатом.

Дослідники Г.О. Балл, П.С. Перепелиця [8] вказують на те, що основу формування готовності до професійної діяльності слід вбачати не в розвитку операційно-технічних умінь та навичок, а в опорі на такий визначальний параметр готовності, як "комплексна здатність" – комплексна властивість особистості, яка дозволяє їй швидко і ефективно розв'язувати проблеми і досягати поставлених цілей.

Готовність майбутнього викладача до професійної діяльності полягає в засвоєнні ним повного набору спеціальних знань, соціальних відносин, професійних дій, сформованості та зрілості професійно значимих якостей особистості. Визначення готовності до діяльності не може обмежуватися характеристиками досвідченості, майстерності, продуктивності праці її якості. Не менш важливо при оцінці готовності визначити внутрішні сили особистості її потенціали та резерви, суттєві для підвищення продуктивності її професійної діяльності в майбутньому.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури можна зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння феномена готовності. Так, у дослідженні А. Резановича готовність трактується "як внутрішня якість особистості, в якій виражено її прихильність до здійснення діяльності, а

також ступінь засвоєння нею елементів, відповідного соціального досвіду та здатність використовувати цей досвід у професійній діяльності" [9].

А.Ф. Линенко визначає готовність як цілісне утворення, яке характеризує емотивно-когнітивну і волюву мобілізаційність суб'єкта в момент його залучення в певну діяльність. Пропонує такі компоненти готовності студентів педагогічних ВНЗ до професійної діяльності: професійну самосвідомість, ставлення до діяльності, мотиви діяльності, знання про предмет і способи діяльності, навички і вміння їх практичного втілення, а також професійно значимі риси особистості [7].

С.Н. Абдувахідов показниками професійної готовності студентів університетів до педагогічної діяльності називає ступінь розуміння ними соціального змісту праці вчителя, активно позитивне ставлення до вивчення дисциплін, передбачених навчальним планом; орієнтованість на вдосконалення своїх професійно-педагогічних рис; високі результати навчально-виховної роботи з учнями в період педагогічної практики [1].

Дослідники педагогічної готовності також не мають єдиного варіанту її структури.

Український педагог О.М. Коберник, на підставі вивчення сутності проблеми готовності до педагогічної діяльності, виділяє такі основні компоненти готовності студентів до впровадження інноваційних технологій:

- мотиваційний – установка на особливу значущість і важливість нових освітніх технологій у сучасному навчально-виховному процесі; прагнення до активного вивчення педагогічних інновацій; бажання майбутнього вчителя творчо й неординарно проектувати педагогічну діяльність;
- когнітивний – інтеграція психологічних, педагогічних і технологічних знань;
- операційний – уміння як такі інтегровані якості, що набуті студентами під час опанування змісту психолого-педагогічних і фахових дисциплін, самостійної діяльності в період педагогічних практик [5].

На думку Т.В. Бережинської, структуру педагогічної готовності вчителя до оцінювання навчальних досягнень школярів становить єдність мотиваційного, змістового та процесуального компонентів:

- мотиваційний – позитивне ставлення до педагогічної діяльності в цілому; усвідомлення вчителем впливу оцінки на процес формування особистості школяра; прагнення оволодіти методикою оцінювання навчальних досягнень учнів;
- змістовий – система педагогічних знань про суть, функції, форми, види, критерії та нормативи оцінювання й методика його здійснення;
- процесуальний – уміння оцінювати навчальні досягнення учнів, поєднуючи різні форми та види оцінювання [3].

На думку російського науковця В. О. Слатьоніна, професійна готовність фахівця охоплює такі компоненти:

- психологічна готовність – сформованість певного ступеня спрямованості на професійну діяльність;
- науково-методична готовність – передбачає володіння повним обсягом суспільно-політичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, необхідних для професійної діяльності;
- практична готовність – наявність сформованих на прогнозованому рівні професійних умінь і навичок;
- психофізіологічна готовність – наявність відповідних передумов для професійної діяльності й оволодіння певною спеціальністю;
- фізична готовність – відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам професійної діяльності і професійної працездатності [11].

Проведений аналіз літератури по проблемам готовності майбутніх вчителів до професійної діяльності дозволяє виділити основні підходи до визначення готовності:

- на особистісному рівні готовність розглядається як багатопланова структура якостей, властивостей та станів, які в сукупності дозволяють більш-менш успішно здійснювати діяльність;
- на функціональному рівні готовність – це результат підготовки до певної діяльності; деяка інтегративно-особистісна освіта, що включає різні компоненти: сукупність вмінь, навичок, особистісних якостей, адекватних вимог і змістовну діяльність.

Підготовка студентів до розробки ППЗ, результатом якої є готовність до даного виду професійної діяльності, здійснюється в процесі загальної професійної підготовки і має спільні з нею компоненти. В той самий час вона має власні специфічні особливості, обумовлені характером педагогічної діяльності і вимогами до особистості, що її здійснює. Узагальнюючи теоретичні положення, запропоновані різними дослідниками, можна зробити висновок про те, що структура готовності майбутнього вчителя до розробки ППЗ, як складна динамічна структура, яка наповнена якісними характеристиками та показниками, охоплює такі компоненти:

- 1) мотиваційний компонент, що виражає усвідомлене відношення педагога до технологій розробки ППЗ і їх ролі в розв'язанні актуальних проблем сучасної освіти;
- 2) змістовний компонент, що об'єднує сукупність знань педагога про сутність та специфіку розробки ППЗ, їх види та ознаки;
- 3) операційний компонент, заснованого на комплексі вмінь та навичок по застосуванню педагогічних технологій в структурі власної професійної діяльності;
- 4) рефлексивний компонент, що характеризує пізнання та аналіз вчителем власних уявлень діяльності.

Для оцінки ступеня наповненості, змістовності, активності *мотиваційного компонента* розглядуваної моделі готовності вчителя до розробки ППЗ, в якості критеріальних виділимо два показника:

- пізнавальний інтерес до розробки ППЗ;
- особистісно-значимий сенс застосування розробки ППЗ.

Рівень мотивації безпосередньо пов'язаний з змістовним компонентом професійної діяльності майбутнього вчителя, який на рівні з мотиваційним компонентом входить в керуючу частину дій навчального процесу. Ця складова представляє собою наслідок пізнавальної діяльності і характеризується об'ємом знань (широта, глибина, системність), стилем мислення вчителя, а в цілому є орієнтованою основою діяльності. Рівень інформованості вчителя про технології розробки ППЗ характеризується об'ємом знань в цій області. Знання збагачує власне бачення проблематики в області педагогічних технологій, виступає необхідною умовою постановки та розв'язання професійних проблем в відповідності з особистісними потребами та інтересами. Професіно-педагогічні знання вчителя, орієнтованого на використання розробленого ППЗ, можна представити як відомості про методологічні основи педагогічних технологій, про їх сутності, характерні признаки і різноманітні підходи до класифікації, про особливості застосування та ін.. Знання розглядаються як основа для орієнтації особистості в різноманітті педагогічних технологій, що є передумовою їх оптимального застосування.

Аналіз **змістовного компонента** розглядуваної моделі готовності вчителя до розробки ППЗ в якості критеріального показника дозволяє виділити рівень теоретичних знань про ППЗ.

Зміст мотиваційного і змістовного компонентів визначає стратегію професійного поведіння вчителя, що орієнтований на застосування розробленого ППЗ. **Операційний компонент**, що базується на комплексі психолого-педагогічних вмінь та навичок, характеризується реалізацією цієї стратегії.

Вміння передбачає свідоме оволодіння діяльністю. "Правильно сформовані вміння, – стверджує Е.Н. Кабанова-Меллер, – засновані на знанні способу дії" [2]. Н.В.Кузьмін виділяє п'ять інваріантних компонентів в структурі педагогічної діяльності [6]. В структурі особистості педагога їм відповідають п'ять груп професійних вмінь: гностичні, проєктувальні, конструктивні, організаційні і комунікативні. Охарактеризуємо їх з позиції розробки ППЗ як діяльності.

Гностичні вміння виражаються в вмінні добувати, поповнювати та розширювати власні знання. Висока ступінь сформованості гностичних вмінь з точки зору технологій розробки ППЗ виражається в: вмінні та потребі систематично поповнювати та розширювати знання про технології розробки та використання ППЗ шляхом самоосвіти, вивчення досвіду колег, аналізу реального педагогічного процесу; вміння досліджувати зміст навчального матеріалу, навчальні посібники.

Проєктувальні вміння виражаються в здатності планувати майбутні ППЗ в відповідності з тими факторами, як: цілі навчання, врахування психологічних закономірностей, визначення оптимальних видів, методів, прийомів професійної діяльності, а також в вмінні планувати самотійну діяльність учнів. Степінь сформованості даної групи вмінь визначаються: по вмінню проєктувати ППЗ в відповідності з цілями навчання, характером матеріалу, а також з врахуванням закономірностей оволодіння предметом, передбаченням можливих ускладнень в учнів в процесі роботи з ППЗ; вміння визначати і прогнозувати найбільш раціональні форми, методи, прийоми організації навчальної діяльності з використанням розробленого ППЗ.

Конструктивне вміння виражається в виборі оптимальних прийомів і способів розробки ППЗ, відборі і дозуванні навчального матеріалу, вміння вибрати форми роботи, визначення характеру керівництва навчальним процесом. Степінь сформованості даної групи вмінь визначаються: по вмінню вибрати оптимальні форми, методи, прийоми розробки ППЗ з врахуванням загальних та часткових цілей навчання; вміння відбирати та дозувати необхідний матеріал з врахуванням його особливостей; вміння визначати характер керування навчальним процесом і можливі ускладнення учнів в тих чи інших видах діяльності.

Організаційні вміння виражаються в здатності організувати власну діяльність і діяльність учнів при роботі з ППЗ в відповідності з цілями навчально-виховного процесу. Рівень сформованості організаційних вмінь визначається по вмінню організувати власну діяльність і діяльність учнів при роботі з ППЗ в цілях реалізації наміченої програми занять з дотриманням принципів наукової організації педагогічної праці.

Комунікативні вміння виражаються в вмінні використовувати різноманітні механізми формування відносин між учасниками педагогічного процесу з використанням ППЗ.

Таким чином, основним критеріальним показником операційного компонента готовності майбутнього вчителя до розробки ППЗ виступає рівень сформованості системи зазначених вмінь.

Досить важливим компонентом в структурі готовності є *рефлексивний компонент*, який характеризує пізнання та аналіз уявлень вчителя в процесі його діяльності.

На основі взаємодії з іншими людьми, коли людина намагається зрозуміти думки та дії іншої людини, вона стає здатною рефлексивно віднестися і до самої себе. Отже, пошук, освоєння і застосування вже відомих педагогічних технологій, аналіз отримуваних результатів і особистого стилю викладання можуть призвести до створення нових педагогічних технологій.

Таким чином, критеріями в зазначеному дослідженні виступають провідні елементи в структурі готовності майбутнього вчителя до застосування технологій розробки ППЗ, розвиток яких може слугувати показником розвитку як окремих компонентів, так і освіти в цілому: 1) пізнавальний інтерес до педагогічних технологій; 2) особистісно-значимий сенс застосування розробленого ППЗ; 3) рівень теоретичних знань про використання ППЗ; 4) рівень сформованості системи технологічних вмінь необхідних для успішного використання в процесі розробки ППЗ; 5) сформованість рефлексивних позицій.

Використані джерела

1. Абдувахидов С.Н. О формировании готовности студентов университетов к педагогической деятельности // Теория и практика высшего педагогического образования: Межвузовск. сб. науч. тр., 1987.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1969. – 339 с.
3. Бережинська Т. В. Готовність вчителя до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2002. – № 2. – С. 134–138.
4. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 175 с.
5. Коберник О. Формування у студентів готовності до впровадження інноваційних педагогічних технологій // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 104–109.
6. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – 211 с.
7. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04. – К., 1996.
8. Підготовка учнів до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи): Навч. посібник / Під ред. Г.О. Балла, П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. – К.: Наукова думка, 2000. – 188 с.
9. Резанович А.Е. Развитие готовности студентов вузов к организаторской деятельности : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика проф. образ." / А.Е. Резанович. – Магнитогорск, 2002. – 22 с.
10. Рубинштейн, С.Л. Основы педагогической психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб, 1999. – 720 с.
11. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. М., 1976.

Kostuchenko A.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL AVAILABILITY COMPONENTS OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS AND COMPUTER SCIENCE TO THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SOFTWARE

The authors of the article analyze principal scientific approaches to the problem of future teacher's readiness development and make the attempt to reveal priority tendencies in formation readiness.

Key words: *readiness, components of readiness.*

Стаття надійшла до редакції 13.09.11